

“TRANSSEKSÜALİTE Mİ, HOMOSEKSÜALİTE Mİ ?” (OLGU BİLDİRİSİ)

Transsexuality or homosexuality ? (Case Report)

Ümit Biçer* , Başar Çolak**, Murat Bilgili*, Kriton Dinçmen***

Biçer Ü, Çolak B, Bilgili M, Dinçmen K. Transseksüalite mi Homoseksüalite mi ?, Adli Tıp Bülteni, 1996; 1(2): 89-93.

ÖZET

Transseksüalite cinsel bir sapıklık olmayıp cinsel kimlik seçiminde kişinin anatomik yapısının zıddını kabul etme durumudur. Klasik yaklaşıma göre bir erkeğin transseksüel olarak kabul edilebilmesi için, kendisinin erkeklik kavramı ve erkek vücudu ile ilgili olabilecek ve onu çağrıştıracak her şeyden nefret etmesi gerekmektedir.

Transseksüalite operasyonu uygulanan her kişinin, her hangi bir hormonal, psikiyatrik incelemeye tutulmadan geçirmiş bulunduğu operasyonun sonucu kazandığı anatomik görünüme göre erkek veya kadın olarak değerlendirilmesi çeşitli tıbbi veya yasal hatalara yol açabilecektir.

Bu çalışmada Adli Tıp Kurumu 4.İhtisas Kurulu'na bugüne kadar cinsiyet değiştirme nedeniyle başvuran ve hakkında "transseksüalite ameliyatına tabi tutulmuş homoseksüel erkek" olarak karar verilen 2 olgu sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Cinsel kimlik, Transseksüalite, Homoseksüalite

SUMMARY

Transsexualism is not a sexual perversion but a condition in which an individual accepts the opposite of her or his anatomical sex during the preference of sexual identity.

In order to define a man as a transsexual according to the classical approaches, he should hate everything regarding his own biological sex and the concept of being a male and anything that reminds him the male identity.

To define the sexual identity of an individual as a male or female, who had undergone surgery without getting any psychological consultancy, only by the physical appearance gained by surgery will cause various medical and legal

errors.

In this study, two cases are presented. These two men are submitted to IV. Committee of Forensic Medicine Institute for changing their identity in the legal terms and they have been defined as "a homosexual male who had undergone surgery to be transsexual".

Keywords: Gender identity, Transsexualism, Homosexualism.

GİRİŞ

Cinsellik ve cinsel içgüdü, en basit hücreli yaratıktan en yüksek zeka varlığına kadar psikofizyolojik hayatta çok önemli rol oynar. Bütün canlı varlıkların türlerini ve yaşantılarını kuşaktan kuşağa aktarması yönünden, bir bakıma evren yapısında ölümsüz ve tükenmez bir enerji olduğu gibi tüm yaratıcılığın, medeniyetin de temel unsurudur (1, 2).

Cinsellik çağlar boyunca ahlakın, dinlerin ve yasaların en önemli konuları arasında yer almıştır. Tarihte dönem dönem cinsellik konusunda farklı yaklaşımlar gözlenmişse de, özünde cinsellik erkek cinselliği olarak algılanmış, ahlak, din ve yasalar tarafından da bu yapı korunmuştur. Üremeye yönelik olmayan, farklı cinsel tercihler sapıklık olarak değerlendirilip yargılanmış ve ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır (3).

Kişilerin cinsiyetleri organik ve psikolojik süreçlerle belirlenmektedir. Cinsiyetten söz ederken kişinin hormonal, anatomik ve psikolojik özellikleri genel olarak değerlendirilerek karar verilir. Bir kişinin transseksüel olarak kabul edilebilmesi için asli cinsiyet

* Uz.Dr., Adli Tıp Kurumu Başkanlığı

** Uz.Dr., Koceli Üniversitesi Koceli Tıp Fakültesi, Adli Tıp Anabilim Dalı

*** Doç.Dr., Adli Tıp Enstitüsü

Geliş Tarihi: 3.1.1996, 1.Düzeltilme:2.2.1996, 2.Düzeltilme:18.6.1996, Kabul Tarihi: 30.7.1996.

kavramı ve vücudu ile ilgili olabilecek, onu çağrıştıracak her şeyden nefret etmesi ve karşıt cinsin tüm özelliklerini benimsemesi gerektiği belirtilmektedir.

Cinsiyet değiştirme işlemleri Türk Medeni Kanunu'nun 29/2. maddesi çerçevesinde değerlendirilmektedir. Cinsiyet değiştirme ameliyatı öncesi herhangi bir psikiyatrik değerlendirme yapılmaksızın ameliyat sonucu salt anatomik görünüme göre kişilerin cinsiyetinin belirlenmesi tıbbi yönden hatalara yol açabilir.

Kişilerin kendi bedenleri üzerinde tasarrufları ve bu anlamda herhangi bir tedaviyi talep veya reddetme hakları günümüzde tıp etiği ve hasta hakları kapsamında tartışılmaktadır. Tıbbın kişilerin istemlerine nereye kadar ve nasıl cevap vereceği, mesleğin kendi kural ve mantığına ne derece bağlı kalacağı gibi tartışmalar transseksüalite ameliyatlarında da kendisini göstermektedir. Adli Tıp Kurumu 4.İhtisas Kurulu'nca iki olgu hakkında verilen "transseksüalite ameliyatına tabi tutulmuş homoseksüel erkek" kararından yola çıkarak bu konuların tartışılması ve öneriler sunulması çalışmanın temelini oluşturmuştur.

OLGU NO: 1

Öykü: Erkek, 1973 doğumlu, *çocukluk çağlarından bu yana kadın elbiseleri giydiği, gençliğinde cinsel fantazi olarak bir erkekle anal ilişkide bulunmayı düşlediği, 11 yaşında homoseksüel pasif ilişkilere başladığı ve devam ettiği, 1993'de ameliyat olduğu;*

ATK 2. İhtisas Kurulu Muayenesi: *Penis küçüklüğü ve çift taraflı testis atrofisi tanısı ile ameliyata alınıp penis ve testislerinin çıkarıldığı, suni bir vajenin oluşturulduğu; fiziki olarak ve yürüyüş, tavır ve jestlerinin kadınlık vasıflarına uygun olduğu;*

ATK 4. İhtisas Kurulu Muayenesi: *çocukluk çağlarından bu yana kadın elbiseleri giydiği, gençliğinde cinsel fantazi olarak bir erkek tarafından arkadan yapılmayı kurduğu, 10 yıl önce homoseksüel ilişkilere başladığı, Kasım 1993'de transseksüalite ameliyatı olduğu, halen anal ve vajinal ilişki sürdürdüğünü, anal ilişkiden daha fazla haz duyduğunu,*

Karar: *Kendisinde homoseksüel bir erkek duyuş ve davranışında bulunduğu ve kadın cinsi ile özdeşleşme göstermemiş olduğunun saptanması nedeniyle, transseksüalite ameliyatına tabi tutulmuş homoseksüel erkek olduğu tıbbi kanaatine varıldığı; cinsiyetinin kadın olarak değiştirilmesi için tıbbi bir neden bulunmadığı;*

OLGU NO: 2

Öykü: Erkek, 1970 doğumlu, *9 kardeşi bulunduğu, lise 3'ten terk edip bir süre konsomatris olarak çalıştığı, halen çalışmadığı; bir erkek partnerle yaşadığı, transvestik giyimden çocuklukta başladığı, kadın olma isteği duyduğu, bu anlamda psikiyatrik tedavi gördüğü, ilk anal ilişkinin 16 yaşında başlayıp ameliyata*

(1994) kadar da devam ettiği, operasyon sonrası vajinal ilişki kurduğu;

ATK 2. İhtisas Kurulu Muayenesi: *Dış genital organlarının alındığı, yapılan ameliyat sonucu suni bir vajen oluşturulmuş olduğu, geri dönüşsüz şekilde kadın cinsiyetine uydurulduğu, ancak çocuk doğurma ve kadınlık hormonu salgılama açısından tam bir dişilik fonksiyonu kazanmadığı, haricen vücut yapısının kadın görünümünde olduğu;*

ATK 4. İhtisas Kurulu Muayenesi: *16 yaşından ameliyat tarihinden 1 hafta öncesine kadar sürekli olmadan homoseksüel ilişkide bulunduğu ve bu ilişkiden haz duyduğunu ifade ettiği; çocukluğundan beri seksüel fantazilerinde daima pasif bir rolü tabayyül etmiş veya rüyasında canlandırmış bulunduğu, ameliyattan sonra vajinasının kapanmaması için doktorunun tavsiyesi ve de kendi isteği üzerine anal ilişkide bulunmadığı, senelerce konsomatris olarak barlarda çalışmış olduğunu ifade ettiği;*

Karar: *Zeka geriliği, akıl hastalığı, nörozu düşündürecek herhangi bir tıbbi bulgu, belge ve emareye rastlanmadığı, "16 yaşından beri ameliyat tarihinden 1 hafta öncesine kadar sürekli olmadan homoseksüel ilişkide bulunduğu ve bu ilişkiden haz duyduğunu ifade ettiği; çocukluğundan beri seksüel fantazilerinde daima pasif bir rolü tabayyül etmiş veya rüyasında canlandırmış bulunduğu, ameliyattan sonra vajinasının kapanmaması için doktorunun tavsiyesi ve de kendi isteği üzerine anal ilişkide bulunmadığı, senelerce konsomatris olarak barlarda çalışmış olduğu"nu ifade ettiğinin kayıtlı olduğu, her ne kadar ATK 2. İhtisas Kurulu'nun mütalaasında dış görünümü itibarıyla kadın olduğu belirtilmiş ise de, kişinin sürekli olarak ve erkek özelliğini çağrıştıran davranışlardan kaçınması gerektiği gözönüne alındığında, "transseksüalite ameliyatına tabi tutulmuş homoseksüel erkek" olduğu tıbbi kanaatine varıldığı; cinsiyetinin kadın olarak değiştirilmesi için tıbbi bir neden bulunmadığı;*

Not: Raporlar değiştirilmeden olduğu gibi sadece kimlik bilgileri çıkardıktan sonra yayınlanmıştır.

TARTIŞMA VE SONUÇ

20. yüzyılla birlikte; homoseksüalite, transvestizm, transseksüalite vb. kavramlar cinsel sapıklık olarak değil, kişinin cinsel seçim bozuklukları ve cinsel kimlik seçimi şeklinde evrim izleyerek kabullenilmeye başlanmış ve yasal düzenlemeler de yavaş yavaş bunu izlemiştir (3).

Kişilerin cinsel tercihleri ve bu tercihlere yol açan etkenler üzerinde çeşitli araştırmalar yapılmış ve halen de sürdürülmektedir. Ancak, bugüne kadar yapılan çalışmalar genetik, hormonal, psikoseksüel gelişim ve nöro-anatomik farklılıkların cinsiyet seçimi ile ilgili belirgin etkilerini ortaya çıkaramamıştır (4-7). Homoseks-

süel terimi ilk olarak 1869'da kullanılmaya başlanmıştır. Homoseksüalite, seksüel bir eylemi gerçekleştirmek için (orgazm amaçlı ilişki, fantazi ve düşlerde) aynı cinsten bir partnerin seçilmesidir. Kinsey 1940 yılında yapmış olduğu çalışmada erkeklerin % 8'i ile kadınların %4'ünün ergenliklerinin bir devresinde homoseksüel olduklarını belirtmiştir. Bu oran, erişkin erkeklerde %4, kadınlarda %2 olarak saptanmıştır. Ayrıca erkeklerin %37'si ile kadınların %20'sinin en azından bir kez orgazmı sonuçlanan homoseksüel ilişki yaşadıkları belirlenmiştir. Daha sonra yapılan çalışmalarda ABD'de erkeklerin %2'sinin homoseksüel oldukları ifade edilmiştir. Ancak homoseksüalitenin toplum tarafından olumsuz değerlendirilmesinden ötürü bu oranın gerçekleri yansıtmadığı da bildirilmektedir (6-8).

Herhangi bir akıl hastalığı, zeka geriliği, genetik, anatomik ve hormonal bir patoloji taşımayan ve psikoseksüel olarak karşıt cinsin özelliklerini almak için tıbbi ve anatomik girişimlere başvuran olgular transseksüalite kavramı içinde değerlendirilmektedir (6, 9).

Transseksüalite çeşitli yazarlarca "sürekli ve mutlak bir biçimde asıl cinsiyetin duyguları, düşünceleri ve kimliğinden rahatsızlık duyup karşıt cinsiyetin özelliklerini tümüyle kabullenmek" olarak tanımlanmaktadır. Bu, yalnızca cinsel arzularla değil, psikolojik olarak da karşıt cinsin özelliklerini tümüyle kabullenmek anlamı taşımaktadır. Aynı yazarlar "transseksüel erkeklerin homoseksüel etiketini almaktan rahatsız olduğunu, yalnızca kadın giysileri taşıdığını ve bu giysilerin kendi gerçek giysileri olduğunu, yasaların evlenmelerini (hormon kullanıp memelerin gelişmeye başladığı ve cerrahi olarak karşıt cinsine geçmek için her türlü olanağın kullanıldığı, penisin kesilip bir vajina yapılması gerçekleştiğinde) yasakladığı ve engellediğinde bir adaletsizliğin kurbanı olduklarına inandıklarını" belirtmektedir (6, 10).

DSM-III-R ve ICD-10 ise puberte döneminden itibaren başlayıp devam eden ve asıl cinsiyetten nefret etme ve rahatsızlık duyma ile asıl cinsiyetin birincil ve ikincil seks karakterlerinden sıyrılıp karşıt cinsin seks karakterlerini almak için yoğun bir biçimde arzu duymayı "transseksüalite" olarak tanımlamaktadır (5, 11, 12).

Birbirinden farklı iki kavram olan transseksüalite ile homoseksüalite arasında kaba çizgilerle "asıl cinsiyetindeki kişilerle seksüel ilişkiler kurma" konusunda benzerlik bulunmaktadır. Ancak, homoseksüalitede asıl cinsiyeti değiştirmek için herhangi bir istek bulunmazken transseksüalitede belirgin olan; asıl cinsiyetten rahatsızlık duyma ve karşıt cinsine geçme isteğidir. Fransa'da endokrinolog, psikiyatr ve cerrahlar tarafından yapılan bir çalışmada ise transseksüalitenin cinsel seçim farklılığı olmayıp kişinin kimlik seçim farklılığı olduğu belirtilmiştir (13).

Erkek homoseksüellerin erkek heteroseksüellere

oranla daha genç yaşta cinsel ilişkilere girdiği ve daha fazla sayıda partnerleri olduğu belirlenmiştir. Erkek transseksüellerle yapılan başka bir çalışmada ise %44'ünün herhangi bir cinsel aktiviteden kaçındığı bildirilmiştir (14, 15).

Homoseksüellere karşı takınılan olumsuz durumun ifadesi olarak tanımlanan ve daha çok köktendinci ve heteroseksüel akımlardaki "homofobi" nedeniyle homoseksüellerin cinsel eğilimlerini sakladığı, kimlik ve cinsiyet değiştirmeye kalkıştığı gözlenmiştir. Bu kişilerin toplum ve yasalar karşısında korunmak amacıyla heteroseksüel evlilikler yaptığı ve evlat edinme yoluyla çocuk sahibi olduğu da saptanmıştır (4).

Homoseksüeller ve transseksüeller toplumun baskısı ve çevrenin kendilerini farkedeyeceği düşüncesiyle daha kapalı bir yaşam sürdürmektedir. Bu durumun değişik nöroz tablolarına, kişilik bozukluklarına, çeşitli hezeyanlara yol açabildiği ve zaman zaman ciddi depressif epizodların ve intiharların gözlemlendiği belirlenmiştir (4).

Transseksüellerde öncelikle fonksiyonel veya organik bir bozukluğun bulunup bulunmadığının araştırılması gereklidir. Transvestisizm, transseksüel veya homoseksüel davranışlar bazı psikiyatrik tablolarda da gözlenebilmektedir. Caldwell ve Keshavan hezeyanı doğrultusunda opere edilen psikotik bir olguda cinsel aktivasyonun patolojik doğrultuda geliştiğini kaydetmişler, yaptıkları başka bir çalışmada ise 174 transseksüel olgunun 5'inin şizofrenik bozukluk taşıdığını saptamışlardır (6, 9, 16).

Taneja ve Ammini (17) transseksüellerde yaptıkları genetik incelemelerde genelde kromozom anomali-si saptamamakla birlikte, 47 xxy anomalisine sahip 4 transseksüel olgu yayınlamışlardır.

1950'li yıllarla birlikte başlayan transseksüalite operasyonları günümüzde yaygın olarak uygulanmaktadır. Transseksüalite operasyonları, karşıt kimliğin anatomik özelliklerinin ancak bir kısmını yansıtmaktadır ve yeni biyolojik yapı ve üretme yeteneği oluşturmazlar. Ancak bu ameliyatlar pahalı, tehlikeli ve komplikasyonludur. 1983 yılında ABD'de operasyon geçirmiş 6000 transseksüel kaydedilmiştir. Cinsiyet değiştirme ameliyatlarının transseksüeller dışında bazı genetik, anatomik ve psikiyatrik patoloji gösteren kişilerle "homoseksüellerde" de yapıldığı şeklinde çalışmalar bulunmaktadır. Operasyon kararı genetik, anatomik, hormonal ve psikiyatrik muayene sonrası verilmelidir (4, 17).

2 nolu olguda operasyon öncesi psikiyatrik tedaviden söz edilirken, 1 nolu olgunun "penis küçüklüğü ve testis atrofi nedeniyle opere edildiği" belirlenmiş, iki olguda da diğer incelemelerin yapıp yapılmadığı saptanamamıştır.

Bazı ülkelerde operasyona rağmen yeni kimlik tanınmamakta ve operasyon yasak olup ayrıca cezalan-

dırılmaktadır. Türk Medeni Kanunu'nun (TMK) 29. maddesinde 4.5.1988 tarih ve 3444 sayı ile eklenen 2. maddesi ile (doğumdan sonra meydana gelen cinsiyet değişikliğinin asgari sağlık kurulu raporu ile belgelenmesi halinde nüfus sicilinde gerekli düzenleme yapılır) ameliyata yasal zemin hazırlanmıştır (18-20).

Türkiye'de transseksüalite medya nezninde bilimsel değerlendirmelerden uzak sansasyonel bir yaklaşımla ele alınmıştır. Bilimsel araştırmalar yapılmadan yasal düzenlemelere gidilmiş, etik sorunlar dikkate alınmamış ve yasa ayrıntılı bir şekilde düzenlenmemiştir.

Ameliyatlar bir rapor alınıp, gerekli ücretin sağlanması ve kişinin istemi üzerine kolaylıkla gerçekleştirilmektedir. Ancak, bu ameliyat kişinin cinsiyetini geri dönüşsüz bir şekilde ortadan kaldırdığı için, diğer estetik operasyonlar gibi değerlendirilmemeli ve öncesinde gerekli sosyal ve tıbbi incelemeler yapılmalıdır (9, 20) .

Bu çalışmada ele alınan iki olgu ATK 4. İhtisas Kurulu'nca "bir erkeğin transseksüel olarak kabul edilmesi için kendisinin erkek vücudu ve erkeklik kavramı ile ilgili olabilecek her şeyden nefret etmesi, dolayısıyla anal yoldan cinsel ilişkiden nefret etmesi ve de transseksüalite operasyonu girişiminden önce erkeklerle sadece romantik seviyede ilişki kurup, cinsel hayata ancak transseksüalite ameliyatından sonra sadece yeni kazanmış olduğu cinsel yoldan (yani sadece yapay vajinası ile) girişmesinin temel tıp bilgi ve mantığı dahilinde olduğundan; bu kişiler, gerçek (primer) transseksüellerden farklı olarak sekonder (nükleer) transseksüel olarak tanımlanır; bunlar, gerçek transseksüel olmamaları nedeniyle, ameliyat dahi olsalar, kadın haleti ruhiyesi taşımamalarından dolayı kadın olarak kabul edilmelerine olanak yoktur; bu nedenle "transseksüalite ameliyatına tabi tutulmuş homoseksüel erkek" olarak değerlendirilmiş ve "anal ilişkilerin özünde egosintonik bir vasıf gösterdiği ve bu ilişkilerin operasyondan sonra da devam ettiği, feminen bir identifikasyon bulunmadığı" kararına varılmıştır.

Yapılan operasyonlar transseksüellerde saptanan psikolojik ve sosyal sorunları ortadan kaldırıp kişinin yaşamını düzene soktuğu gibi bazı komplikasyonlara da yol açabilmektedir. Transseksüalite operasyonları, her ne kadar farklı gerekçeler taşıyarak yapılsa da, estetik amaçlı operasyonlarla bazı benzerlikler taşımaktadır. Kişilerin kendi bedenleri üzerindeki tasarrufları ve bu anlamda herhangi bir tedaviyi talep veya reddetme hakları günümüzde hasta hakları ve tıp etiği anlamında tartışılmaktadır. Tıbbın kişilerin taleplerine nereye kadar ve nasıl cevap vereceği, mesleğin kendi kural ve yasalarına ne derece bağlı kalacağı gibi etik tartışmalar bu operasyonlarda da kendisini göstermektedir (19) .

Adli tıp yönünden olgunun "homoseksüalite mi, yoksa transseksüalite mi" olduğunun bilimsel olarak saptanması gerekli ancak yeterli değildir. Olayın diğer boyutlarının, sosyal yönden yol açtığı sorunların çeşitli çalışmalarla araştırılması ve farklı disiplinler tarafından değerlendirilmesi gerekmektedir. Zira olgular cinsiyet değiştirme ameliyatlarını göze alıp asıl cinsiyetlerinden farklı bir cinsiyetle yaşamayı ve bu nedenle ortaya çıkacak sosyal ve toplumsal alanlardaki sorunları göğüsleyebilmeyi, homoseksüel veya transseksüel olarak değerlendirilmelerine oranla daha öncelikli olarak görmektedir.

Transseksüalite ameliyatı öncesi kişilerin uzun süreli ve kapsamlı bir psikiyatrik muayene ile sosyal gözleme tabi tutulmaları, aile ve çevre anamnezi alınması şeklinde yasal düzenlemelerin ülkemiz koşullarında varılması gerekir. Ancak TMK 29. maddede bu ameliyatın kimlere, hangi koşullarda uygulanabileceğinden ve cinsiyet değişikliğinin öncesinde herhangi bir muayene veya raporun gerekip gerekmediğinden söz edilmediği gibi, cinsiyet değişikliğinden sonra "asgari sağlık raporu alınır" denilerek de sözü edilen raporun alınacağı kurumun özellikleri belirtilmemiştir. Yasanın bu yönde eksiklikleri bulunmaktadır.

Yargı organları, cinsiyet değişikliğinin gerçekleşip gerçekleşmediğini çeşitli sağlık kuruluşlarının yanısıra son karar organı olarak da Adli Tıp Kurumu 4.İhtisas Kurulu'na sormaktadır. Ancak, ülkemizde sağlık kurumlarının yapısı, işlevi ve yaklaşım farklılıkları nedeniyle birbirine zıt değerlendirme ve kararlar ortaya çıkmaktadır. Yasada sözü edilen sağlık kurulu "psikiyatrik, genetik, endokrinolojik, nörolojik ve anatomik" muayeneleri yapabilecek uzmanlardan oluşan bir kurul olarak tanımlanmalıdır. Yapılan bu muayeneler ile sosyal değerlendirilme sonucunda kişinin cinsiyet değişikliği ameliyatları yaptırmasına onay verecek ve farklı yaklaşımları standardize edecek üst kurul, uygulamadaki gibi Adli Tıp Kurumu olmalıdır. Bu onayın belgelenmediği ve tıbbi bir gerekliliğin bulunmadığı durumlarda ise kesinlikle cinsiyet değiştirme ameliyatı yapılmamalıdır. Kişilerin yaptırmış oldukları cinsiyet değişikliğinin tıbben onaylanmaması halinde ortaya çıkan üzücü ve ciddi sonuçlar ameliyat öncesi alınmış onaylarla engellenebilecektir. Ortak tıbbi yaklaşım ve yasal düzenleme ile ortaya çıkabilecek sorunların azaltılması ve adaletsizliklerin önlenmesi hedeflenmelidir. Sözü edilen düzenlemelerin yapılmaması durumunda; bu olgularda verilen kararlarda olduğu gibi, kişiler ve yargı yönünden ortaya çıkacak farklı sonuç ve uygulamalar ileride sorunu daha da içinden çıkılmaz bir hale getirecektir.

KAYNAKLAR

1. Adasal R. Normal ve Anormal Cinsiyet ve Evlilik. Doruk yayınevi, Ankara, 1957;411-8.
2. Dinçmen K. Deskriptiv ve Dinamik Psikiyatri, Ar Yayın Dağıtım, İstanbul,1981;336-9.
3. Foucault M. Cinselliğin Tarihi 2, Afa Yayıncılık, İstanbul, 1988.
4. Friedman RC, Downey JI , Homosexuality, The New England Journal of Medicine, 1994; 331 (14): 923-9.
5. Kaplan H, Sadock JB, "Comprehensive Textbook of Psychiatry, Williams and Wilkins, Baltimore, London, 1985;1037-9,1071-3.
6. Lemperière T, Filine A, Psychiatrie de l'Adulte, Masson, 1989;181-93.
7. Mayer Gross, Stater, Clinical Psychiatry, Roth-London, 1977.
8. Buris L, Forensic Medicine, Springer Verlag, London, 1993; 261-9.
9. Gooren L, The Endocrinology of Transsexualism: a Review and Commentary, Psychoneuroendocrinology, 1990; 15: 3-14.
10. Camps FE, Gradwohl's Legal Medicine, 3th ed.,Bristol,1976; 46.
11. Guelfi JD, Mini DSM-III-R Critères Diagnostiques, Masson, Paris, 1989;74-7.
12. WHO, ICD-10, Ruhsal ve Davranışsal Bozukluklar Sınıflandırması, Cenevre, 1992;204-8.
13. Frohwirth C, Breton J, Gorceix A, Les Problemes Medico-Juridiques Poses par le Transsexualisme en 1986. A Propos de 148 cas de Dysforie de Genre, Ann. Med. Int., Paris, 1987;138 (1): 8-12.
14. Leavitt F, Berger JC. Clinical Patterns Among Male Transsexual Candidates with Erotic Interest in Males, Arc. of Sexual Behavior, 1990;19: 491-505.
15. Tsoi WF. Male and Female Transsexuals: a Comparison, Singapore Med-J., 1992;33 (2): 182-5.
16. Caldwell C, Keshavan MS, Schizophherina with Secondary Transsexualism, Canadian Journal of Psychiatry, 1991;36:300-1.
17. Eryılmaz A. Transvestizm ile Transseksüalite Arasındaki Etyopatogenik ve Klinik İlişkiler, Uzmanlık Tezi, İstanbul, 1994,
18. Resmi Gazete, "TMK ile ilgili değişiklikler" 12.5.1988 tarih ve 19812 sayı
19. Taitz J. Judizial Determination of the Sexual Identity of Post-operative Transsexuals: a New Form of Sex Discrimination, Am.J.Law Med., 1987; 13 (1): 53-69.
20. Stein M, Tiefer L, Melman A. Follow up observations of operated male to female transsexuals, The Journal of Urology, 1990;143: 1188-91.

Yazışma Adresi:
Dr.Ümit Biçer
Adli Tıp Kurumu
Cerrahpaşa - İstanbul